

Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2008

Rapportage over de uitvoer van militaire goederen
van de staatssecretaris van Economische Zaken en
de minister van Buitenlandse Zaken mede namens
de minister voor Ontwikkelingssamenwerking

september 2009

Inhoudsopgave rapport Nederlands wapenexportbeleid 2008

	<u>pagina</u>
Hoofdstuk	
Inhoudsopgave	
1 Inleiding	3
2 Instrumenten en procedures van het wapenexportbeleid	3
3 Uitgangspunten van het wapenexportbeleid	4
4 Transparantie in het wapenexportbeleid	6
5 De Nederlandse defensiegerelateerde industrie	7
6 EU-samenwerking	8
7 Het Wassenaar Arrangement	10
8 Wapenbeheersing	11
Bijlagen	
1 <i>Overzichten van de waarde van de in 2008 afgegeven vergunningen voor de uitvoer van militaire goederen per categorie goederen en van de waarde van de in 2008 afgegeven vergunningen voor de uitvoer van militaire goederen per land van eindbestemming</i>	18
2 <i>Schema van de ontwikkeling van de Nederlandse wapenexport voor de jaren 1998-2008</i>	33
3 <i>Overzicht van de waarde van de in 2008 afgegeven vergunningen voor doorvoer van militaire goederen per land van bestemming</i>	34
4 <i>Genotificeerde afgewezen vergunningaanvragen ('denial notifications') in 2008</i>	35
5 <i>Overzicht van in 2008 verkocht overtollig defensiematerieel</i>	36
6 <i>Overzicht van de in 2008 beantwoorde schriftelijke vragen van de Tweede Kamer over wapenexport</i>	37

1. Inleiding

Het voorliggende rapport over het Nederlandse wapenexportbeleid in 2008 is het twaalfde rapport dat conform de 'Notitie over meer openbaarheid met betrekking tot de rapportage over de uitvoer van militaire goederen' (Kamerstuk 22 054 Nr. 30, 27 februari 1998) is opgesteld. Het rapport bevat:

- een overzicht van de uitgangspunten en het instrumentarium van het Nederlandse wapenexportbeleid
- een beschrijving van de ontwikkelingen op het gebied van transparantie
- een kenschets van de Nederlandse defensiegerelateerde industrie
- een beschrijving van de voor het wapenexportbeleid relevante ontwikkelingen in de EU
- een schets van rol en betekenis van het Wassenaar Arrangement
- en een beschrijving van de inspanningen op het terrein van de wapenbeheersing met bijzondere aandacht voor de problematiek van de kleine wapens

In *bijlage 1* bij het rapport staan de waarden van de verleende exportvergunningen in het jaar 2008 per categorie militaire goederen en per bestemmingsland. *Bijlage 2* geeft de ontwikkeling weer van de Nederlandse wapenexport voor de periode 1998-2008. *Bijlage 3* bevat een overzicht van de verstrekte vergunningen voor doorvoer van militaire goederen naar derde landen. In *bijlage 4* worden de door Nederland aan de EU-partners gemelde afwijzingen van aangevraagde vergunningen vermeld. Deze meldingen waren onderdeel van de EU-Gedragscode inzake uitvoer van militaire goederen, die aan het einde van het verslagjaar werd omgezet in een Gemeenschappelijk Standpunt. *Bijlage 5* biedt een overzicht van het overtollig defensiematerieel dat in 2008 is verkocht. Tot slot bevat *bijlage 6* een overzicht van de in 2008 beantwoorde schriftelijke vragen van de Tweede Kamer over het wapenexportbeleid.

2. Instrumenten en procedures van het wapenexportbeleid

Vergunningen voor de uitvoer van militaire goederen werden tot augustus 2008 verstrekt op grond van de In- en uitvoerwet. Sindsdien hangt het exportcontrole-instrumentarium onder de Algemene Douanewet. Bedrijven of personen die voornemens zijn goederen en technologie uit te voeren die voorkomen op de zgn. EU lijst van militaire goederen¹, dienen bij de Centrale Dienst voor In- en Uitvoer (CDIU) een aanvraag in voor een uitvoervergunning. De CDIU, onderdeel van de Belastingdienst/Douane Noord van het Ministerie van Financiën, staat voor de verlening van uitvoervergunningen onder beleidstoezicht van het Ministerie van Economische Zaken. Aanvragen voor de uitvoer van militaire goederen naar de NAVO- en EU-lidstaten en daarmee gelijkgestelde landen (Australië, Japan, Nieuw Zeeland en Zwitserland) worden in beginsel door het Ministerie van Economische Zaken afgehandeld. In het verslagjaar gold een uitzondering op deze regel voor Bulgarije, Cyprus, Roemenië en Turkije. Aanvragen voor uitvoer naar deze landen, alsmede aanvragen voor uitvoer naar alle overige landen, worden voor advies voorgelegd aan de minister van Buitenlandse Zaken. Diens advies neemt bij de besluitvorming over de afgifte van een exportvergunning een centrale plaats in. Indien wordt vastgesteld dat geen

---

¹ Publicatieblad van de Europese Unie Nr. C65 van 19-03-2009 (directe link: : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:065:0001:0034:NL:PDF>)

bezwaren bestaan tegen de voorgenomen uitvoer, wordt door het Ministerie van Economische Zaken een uitvoervergunning verleend.

Waar het aanvragen betreft voor uitvoer naar ontwikkelingslanden, die op de OESO/DAC-lijst als *Least Developed Countries (LDC)*, *Low Income Countries (LIC)* of *Lower Middle Income Countries (LMIC)* zijn geclassificeerd, geeft de minister van Buitenlandse Zaken na overleg met de minister voor Ontwikkelingssamenwerking een 'ontschot' advies aan de staatssecretaris van Economische Zaken ².

In geval van uitvoer van militaire goederen die worden afgestoten door de Nederlandse krijgsmacht, wordt de Kamer vooraf ingelicht door de staatssecretaris van Defensie. In het geval van afstoting is de normale vergunningprocedure van toepassing en worden dergelijke transacties, net zoals de exporttransacties van het bedrijfsleven, door het Ministerie van Buitenlandse Zaken getoetst aan de criteria van het wapenexportbeleid.

Met een wijziging van de In- en Uitvoerwet werd in 2001 de mogelijkheid gecreëerd om de systematiek en toetsing van het wapenexportbeleid in bepaalde gevallen ook toe te passen op de doorvoer van militaire goederen over Nederlands grondgebied. Sindsdien is de controle op die doorvoer een aantal keren aangepast, maar vanaf augustus 2008 geldt er in beginsel een generieke vergunningplicht, waarop middels artikel 6 van het Besluit strategische goederen een aantal uitzonderingen zijn vastgesteld. De belangrijkste uitzondering betreft doorvoorzendingen die onder de effectieve uitvoercontrole van een bevriend (partner)land of een bondgenoot staan of die bestemd zijn voor één van deze landen, te weten: EU-lidstaten, NAVO-bondgenoten, Zwitserland, Australië, Nieuw Zeeland en Japan (kortweg: EU/NAVO+). Voor zulke doorvoorzendingen geldt wel een meldplicht.

3. Uitgangspunten van het wapenexportbeleid

Aanvragen voor vergunningen voor de uitvoer van militair materieel worden per geval getoetst aan de acht criteria van het wapenexportbeleid met inachtneming van de aard van het goed, de eindbestemming en de eindgebruiker. Deze acht criteria zijn vastgesteld door de Europese Raden van Luxemburg (1991) en Lissabon (1992), en luiden als volgt:

1. *naleving van de internationale verplichtingen van de lidstaten van de Gemeenschap, met name door de Veiligheidsraad van Verenigde Naties en de Europese Gemeenschap uitgevaardigde sancties, de verdragen inzake non-proliferatie en andere onderwerpen, alsmede andere internationale verplichtingen.*
2. *eerbiediging van de rechten van de mens in het land van eindbestemming.*
3. *de interne situatie van het land van eindbestemming ten gevolge van spanningen of gewapende conflicten.*
4. *handhaving van vrede, veiligheid en stabiliteit in de regio.*

---

² De OESO/DAC lijst is een door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling opgestelde lijst van landen die internationale financiële steun ontvangen.

5. *de nationale veiligheid van de lidstaten, van de gebieden waarvan één van de lidstaten de buitenlandse betrekkingen behartigt, alsmede van bevriende landen of bondgenoten.*
6. *het gedrag van het land van eindbestemming ten opzichte van de internationale gemeenschap, met name de houding ten aanzien van terrorisme, de aard van zijn bondgenootschappen en de eerbiediging van het internationale recht.*
7. *het gevaar dat de goederen een andere dan de opgegeven eindbestemming krijgen, hetzij in het aanschaffende land zelf ofwel via ongewenste heruitvoer.*
8. *de verenigbaarheid van de wapenexporten met het technische en economische vermogen van het ontvangende land, rekening houdend met de wenselijkheid dat staten met een zo gering mogelijk beslag op mensen en economische middelen voor bewapening, in hun legitieme veiligheids- en defensiebehoeften voorzien.*

Op 8 december 2008 nam de Raad van de Europese Unie het besluit om de tien jaar eerder tot stand gekomen EU-Gedragscode voor de wapenexport om te zetten in een Gemeenschappelijk Standpunt tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie³. De bovengenoemde criteria alsook het mechanisme voor informatie-uitwisseling, notificatie en consultatie indien een land een exportvergunningaanvraag in behandeling heeft op een bestemming waarvoor eerder een soortgelijke aanvraag door een andere lidstaat is geweigerd, vormen nog altijd de basis van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB, maar de omzetting is ook gepaard gegaan met een uitbreiding van de reikwijdte. Tussenhandel, doorvoer, niet-tastbare vormen van overdracht van technologie en vergunningen voor productielicenties zijn, indien deze activiteiten in een lidstaat onder een vergunningplicht vallen, binnen de werking van het Gemeenschappelijk Standpunt gebracht.

Bosnië en Herzegovina, Canada, Kroatië, de Voormalige Joegoslavische Republiek Macedonië, Noorwegen en IJsland hebben zich officieel aangesloten bij de criteria en beginselen van het Gemeenschappelijk Standpunt. Noorwegen wisselt bovendien met de EU informatie uit ten aanzien van afgewezen vergunningaanvragen.

Nederland past uiteraard de in VN-, OVSE- en EU-verband afgekondigde wapenembargo's volledig toe. Met ingang van april 2007 is een website in gebruik genomen waarin toegang wordt geboden tot een overzicht van de van toepassing zijnde nationale sanctieregelingen ter implementatie van VN en EU sancties, inclusief wapenembargo's: www.minbuza.nl/sancties. Vanwege de beschikbaarheid van actuele informatie via deze site, is besloten niet langer als bijlage bij het Jaarrapport een tabel op te nemen met in het verslagjaar van toepassing zijnde wapenembargo's. Ter aanvulling op het overzicht op de genoemde website, dient te worden opgemerkt dat sinds 1993 een niet-bindend VN-embargo van toepassing is op Armenië en Azerbeidzjan (VN Veiligheidsraad resolutie 853). Tevens is een OVSE-embargo m.b.t. wapens en munitie van kracht op de strijdende partijen in Nagorno-Karabach (besluit van het Senior Comité – voorloper van de Permanente Raad –

---

³ Publicatieblad van de Europese Unie Nr. L 335/99 van 13-12-2009 (directe link <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:335:0099:0103:nl:PDF>)

van 28 februari 1992). Sancties die niet langer van toepassing zijn, zijn overigens te vinden via de website www.wetten.nl.

4. Transparantie in het wapenexportbeleid

Ingevolge een toezegging van de minister van Buitenlandse Zaken gedaan tijdens de begrotingsbehandeling Buitenlandse Zaken in december 1997, bood de regering de Kamer in februari 1998 een notitie aan over meer openbaarheid met betrekking tot de rapportage over de uitvoer van militaire goederen (Kamerstuk 22 054 nr. 30). Het voorliggende rapport over 2008 is het twaalfde openbare rapport sedertdien. Het gaat uit van de waarde van de afgegeven vergunningen per categorie militaire goederen en per bestemmingsland. Teneinde de inzichtelijkheid van de cijfers verder te vergroten, zijn per land van bestemming de categorieën goederen nader gespecificeerd. Omwille van een heldere weergave van de trend is ervoor gekozen zowel de geconsolideerde cijfers over 2008 te presenteren, als de cijfers over de eerste en de tweede helft van 2008 afzonderlijk. Voorts is informatie opgenomen over de in het kader van de EU-Gedragscode en het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB aan de EU-partners gemelde weigeringen tot het verstrekken van een vergunning (zie bijlage 4).

Naast dit rapport over de Nederlandse uitvoer van militaire goederen in 2008, wordt het publiek ook op andere wijze geïnformeerd over het wapenexportbeleid. Via de website www.exportcontrole.ez.nl wordt het '*Handboek Strategische Goederen*' gepubliceerd. Dit handboek is bedoeld voor personen, bedrijven en instellingen, die professioneel met procedures voor de in- en uitvoer van strategische goederen te maken hebben. De gebruiker vindt daarin informatie over de doelstellingen van het beleid, de toepasselijke wettelijke regelingen en procedures, alsmede allerhande praktische informatie. Het handboek vergroot op deze wijze de bekendheid met dit specifieke beleidsterrein. Het handboek wordt regelmatig herzien in het licht van de (inter)nationale ontwikkelingen op dit terrein.

Op de eerder genoemde website is ook andersoortige informatie te vinden over uit- en doorvoer van strategische goederen, waaronder dit rapport en sleutelgegevens over alle afgegeven vergunningen voor de uitvoer van militaire goederen alsmede maandoverzichten met kerngegevens over de doorvoer van militaire goederen over Nederlands grondgebied. Deze gegevens zijn ontleend aan de verplichte meldingen die over zulke doorvoer gedaan moeten worden bij de Centrale Dienst voor In- en Uitvoer. Op de exportcontrole website zijn maandoverzichten te vinden van alle afgegeven vergunningen voor militaire goederen, van alle afgegeven vergunningen voor goederen voor tweërlei gebruik (dual use), alsook van alle binnengekomen meldingen van doorvoer van militaire goederen. Zoals reeds enkele jaren gebeurt, zijn de gegevens over verstrekte vergunningen voor doorvoer opgenomen in dit jaarrapport (bijlage 3).

5. De Nederlandse defensiegerelateerde industrie

De Nederlandse defensiegerelateerde industrie bestaat, op een enkele uitzondering na, vooral uit civiele ondernemingen en onderzoeksinstellingen met in militaire productie gespecialiseerde onderdelen. Deze sector is weliswaar van beperkte omvang, maar kenmerkt zich door technologisch hoogwaardige productie, frequente innovatie en hoog opgeleid personeel. Het overheidsbeleid is er, binnen de kaders van een verantwoord buitenlands- en veiligheidsbeleid, op gericht deze technologisch waardevolle capaciteit voor Nederland te behouden. Daartoe worden Nederlandse bedrijven rechtstreeks, of indirect door middel van compensatieopdrachten, betrokken bij nationale militaire aanbestedingen. Omdat de Nederlandse markt te klein is om de aanwezige expertise in stand te houden, wordt ook deelname van de Nederlandse defensiegerelateerde industrie aan internationale samenwerking op het gebied van defensiematerieel gestimuleerd. Zodoende zijn inmiddels commerciële relaties ontstaan, met name met Duitse, Amerikaanse, Britse en Belgische ondernemingen, waarbij ook gezamenlijke verplichtingen worden aangegaan met betrekking tot het onderhoud van systemen en de naleverantie van onderdelen. Samenwerkingsverbanden zijn eveneens van belang voor de leveranties aan derde landen. De mogelijkheid voor Nederlandse bedrijven om langdurige internationale samenwerkingsrelaties aan te gaan, hangt in dat licht mede af van de transparantie en de consistentie van het Nederlandse wapenexportbeleid.

De exportactiviteiten van deze sector worden beschouwd als een noodzakelijke voorwaarde voor de continuïteit van de bestaande kennisbasis. Evenzeer wordt erkend dat in het belang van de internationale rechtsorde en de bevordering van vrede en veiligheid grenzen moeten worden gesteld aan de exportactiviteiten van de defensiegerelateerde industrie. Binnen die grenzen mag de Nederlandse industrie, naar het oordeel van de regering, voorzien in de legitieme behoefte van andere landen aan defensiematerieel. Rekening houdend met bovengenoemde omstandigheden heeft de Nederlandse defensiegerelateerde industrie zich steeds meer gespecialiseerd. De ondernemingen met het grootste exportaandeel in hun militaire productie fabriceren voornamelijk technologisch hoogwaardige componenten en subsystemen. De maritieme sector is nog altijd wel in staat om alle productiefasen tussen tekentafel en tewaterlating op zich te nemen, en daarmee bij te dragen aan Nederlandse uitvoer van complete wapensystemen.

De meest recente kwantitatieve gegevens over het defensiegerelateerde bedrijfsleven zijn op basis van vrijwilligheid door de betrokken bedrijven beschikbaar gesteld in het kader van een studie uitgevoerd door EIM in opdracht van EZ waarover de Tweede Kamer per brief van 16 mei 2008 werd geïnformeerd⁴. De kerngegevens hieruit zijn als volgt:

---

⁴ Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, 31 125, nr. 6.

Tabel 1 Capaciteitsgegevens van de Nederlandse defensiegerelateerde industrie

<i>omschrijving</i>	
aantal bedrijven	290
% defensiegerelateerde bedrijven met civiele werkzaamheden	92
defensiegerelateerde omzet 2006	€ 3,56 miljard
defensiegerelateerde omzet als % van de totale omzet	4%
omvang defensiegerelateerde export	€ 1,58 miljard
aantal defensiegerelateerde werkzame personen	16.740
aantal defensiegerelateerde arbeidsplaatsen	15.770
aantal defensiegerelateerde R&D-arbeidsplaatsen	3.400

Bron: EIM 2008.

Het betreft gegevens over productie (civiel/militair), export (als deel van de totale omzet), werkgelegenheid e.d. Al enige jaren telt Nederland ongeveer 290, veelal kleine en middelgrote ondernemingen die betrokken zijn bij militaire productie. Daarbij moet worden bedacht dat militaire productie wordt gedefinieerd als productie op basis van binnenlandse en buitenlandse defensieopdrachten en niet als productie van goederen die op grond van het In- en uitvoerbesluit strategische goederen bij uitvoer vergunningplichtig zijn. Dat verklaart het verschil tussen de hier vermelde exportomvang en de totale waarde van de afgegeven vergunningen voor de uitvoer van militaire goederen, zoals elders in dit rapport vermeld.

Naar schatting levert militaire productie gemiddeld een totale Nederlandse omzet op van tussen € 3,56 miljard per jaar. Het betreft een aandeel van gemiddeld circa 4% op de totale omzet van de betrokken bedrijven en instituten, die voor het merendeel derhalve vooral civiele activiteiten ontplooiën. Er zijn slechts enkele bedrijven die zich vrijwel geheel op de defensiemarkt richten. Van de totale export van deze bedrijven en instituten wordt ongeveer 44% ofwel circa € 1,58 miljard als militaire export gekwalificeerd. De hoogwaardige kennisontwikkeling die gepaard gaat met militaire productie stelt deze bedrijven en instituten in staat productinnovaties te bewerkstelligen en is daarenboven belangrijk voor militaire 'spin-offs' en civiele 'spill-overs'. De 'lucht- en ruimtevaartsector' is met 51% de meest genoemde sector waarin de bedrijven actief zijn, gevolgd door de maritieme sector, de commando-, control- en communicatiesector en de informatietechnologiesector.

Het aantal defensiegerelateerde werkzame personen bedraagt iets minder dan 17.000. Gecorrigeerd voor parttime arbeid komt het aantal defensiegerelateerde arbeidsplaatsen uit op krap 16.000. Een flink gedeelte hiervan wordt ingenomen door R&D-activiteiten: 3.400 arbeidsplaatsen, oftewel ruim 20% van de defensiegerelateerde werkgelegenheid

6. EU-samenwerking

EU-samenwerking inzake wapenexporten vindt plaats in de Raadswerkgroep conventionele wapenexport, COARM. Namens Nederland nemen vertegenwoordigers van Buitenlandse Zaken en Economische Zaken deel aan COARM-vergaderingen. In COARM wisselen de lidstaten, in het kader van het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid (GBVB)

van de EU, informatie uit over hun wapenexportbeleid en trachten zij dit beleid en de daarop betrekking hebbende procedures beter op elkaar af te stemmen. De basis hiervoor was de EU-Gedragscode, die op 8 december 2008 is omgezet in een EU-Gemeenschappelijk Standpunt (GS).

De zogenaamde *best practice* richtlijnen voor de implementatie van de afzonderlijke criteria van het EU-GS werden in 2007 afgerond en opgenomen in de Gebruikershandleiding bij het GS. De gemeenschappelijke interpretatie van de criteria bevordert harmonisatie van het wapenexportbeleid van de EU-lidstaten en draagt bij aan de integratie van nieuwe lidstaten in de systematiek van het GS. Tevens blijken de richtlijnen een nuttig instrument voor zogenaamde *outreach* activiteiten naar landen buiten de EU. De Gebruikershandleiding⁵ bevat ook praktische richtlijnen voor de in het GS opgenomen informatie- en consultatieprocedure inzake geweigerde exportvergunningen (*denials*). Ook is sinds januari 2004 de centrale databank van nationale *denials* in werking getreden, die beheerd wordt door het Raadssecretariaat van de EU in Brussel. Deze databank dient door EU-landen voorafgaand aan vergunningverlening geraadpleegd te worden om te zien of er in gelijksoortige gevallen door andere EU-lidstaten een weigering (denial) is afgegeven. Indien dit het geval is, dient tussen de betrokken Staten geconsulteerd te worden. In geval de eerdere afwijzing niet wordt gevolgd dient dit met redenen omkleed te worden.

In november 2008 is het tiende EU-jaarrapport gepubliceerd⁶, waarin verslag wordt gedaan van de in COARM besproken onderwerpen. Het rapport bevat daarnaast gedetailleerde statistische informatie over de uitvoer van militair materieel door de EU-lidstaten in 2007. In het rapport zijn per lidstaat uitvoergegevens opgenomen per land van eindbestemming, waarbij aantallen afgegeven vergunningen worden vermeld en de waarde van de afgegeven vergunningen. Het merendeel van de lidstaten vermeldt ook de waarde van de daadwerkelijk gerealiseerde uitvoer. Nederland doet dit ook, maar is van mening dat informatie over afgegeven vergunningen nog altijd een vollediger en dus realistischer weergave biedt van de uitwerking van het wapenexportbeleid. De gegevens zijn voorts, waar mogelijk, opgesplitst per categorie van de militaire lijst. Daar exporten t.b.v. internationale missies (VN-missies) in landen die onder embargo staan, regelmatig vragen oproepen, zijn in het EU-jaarrapport ook separate tabellen opgenomen met overzichten van leveranties t.b.v. internationale missies. In het rapport staan tenslotte de geaggregeerde aantallen afgegeven vergunningweigeringen in 2007, de hierbij gehanteerde criteria, en het aantal door EU-partners gevoerde consultaties.

Vooruitlopend op de publicatie van het elfde EU-Jaarrapport later dit jaar, kan worden gemeld dat de lidstaten in 2008 circa 329 afgewezen vergunningaanvragen in Europees verband hebben genotificeerd, hetgeen iets minder is dan de voorgaande jaren (2006 en 2007 waren het respectievelijk 360 en 425). Het aantal gevoerde consultaties kwam uit op circa 107, hetgeen goed vergelijkbaar is met voorgaande jaren, met uitzondering van 2006 toen het aantal consultaties beduidend lager lag.

---

⁵ De Gebruikershandleiding (User's Guide) is gepubliceerd via de Exportcontrole website van de Europese Unie: (directe link: http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=1484&lang=nl&mode=g)

⁶ Publicatieblad Europese Unie C300 van 21 november 2008

Op 8 december 2008 is de herziene EU-Gedragscode door de Raad vastgesteld, en omgezet van een (politiek bindende) EU-Gedragscode in een (juridisch bindend) EU-Gemeenschappelijk Standpunt ⁷.

Zoals ook in voorgaande Jaarrapporten wapenexportbeleid vermeld, zijn de nieuwe elementen in het herziene EU-Gemeenschappelijk Standpunt:

- uitbreiding van de reikwijdte van de Gedragscode tot –zo deze wettelijk vereist zijn– vergunningaanvragen met betrekking tot tussenhandel, doorvoer, niet-tastbare vormen van overdracht van technologie en voor overdracht van productielicenties;
- aanscherping van criterium 2 (mensenrechten) door opname van een verwijzing naar de naleving van het internationaal humanitair recht;
- expliciete verwijzing naar het risico van *reverse engineering* (d.w.z. op basis van het product wordt afgeleid hoe het dient te worden gemaakt);
- opname in de preambule van het belang van het VN- wapenregister als een element in de beoordeling van vergunningaanvragen.

De op Nederlands initiatief ontwikkelde *Toolbox* met betrekking tot post-embargo bestemmingen is in het verslagjaar niet aan de orde geweest. Deze Toolbox zal t.z.t. (eventueel) worden opgenomen in de Gebruikershandleiding en bevat maatregelen ter vergroting van de transparantie ten aanzien van verleende vergunningen en intensievere consultatie tussen de lidstaten over het uitvoerbeleid. Er bestaat nog geen overeenstemming over de toepassingsduur van dit instrument, noch over de typen vergunningen waarop de Toolbox van toepassing zal zijn.

7. Het Wassenaar Arrangement

Het thema wapenexport wordt in multilateraal verband besproken in het “Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual Use Goods and Technologies” (WA). Aan dit forum, dat zijn naam ontleent aan de plaats waar onder Nederlands voorzitterschap de onderhandelingen over de oprichting van het arrangement werden gevoerd, namen in het verslagjaar 40 landen deel, waaronder de VS, Rusland en op Cyprus na alle EU-lidstaten ⁸. Deze landen vertegenwoordigen volgens schattingen tezamen meer dan 90% van de werelduitvoer van militaire goederen.

Doel van het WA (zoals geformuleerd in de zgn. Initial Elements ⁹) is het leveren van een bijdrage aan de regionale en internationale veiligheid en stabiliteit. Het middel hiertoe is de regelmatige onderlinge rapportage inzake de uitvoer naar derde landen van wapens en van goederen die voor militaire doeleinden kunnen worden gebruikt. Dit moet leiden tot meer kennis en verantwoordelijkheidsbesef bij de nationale toetsing van aanvragen voor vergunningen voor de uitvoer van deze goederen. Immers, meer informatie betekent dat de deelnemende landen beter kunnen beoordelen of er sprake is van destabiliserende accumulatie van militaire middelen in bepaalde landen of regio's. In dat geval zouden de

---

⁷ 2008/944/CFSP, gepubliceerd in Publicatieblad van de Europese Unie nr. L335 van 13-12-2008.

⁸ In 2008 is alleen Cyprus vanwege Turkse bezwaren nog geen partij.

⁹ De Initial Elements zijn te vinden op de website van het Wassenaar Arrangement:
www.wassenaar.org

deelnemende landen terughoudender moeten worden met het afgeven van vergunningen op dergelijke bestemmingen.

Het Wassenaar Arrangement kent naast een lijst van goederen voor (conventioneel) tweëerlei gebruik die voor Nederland via de Europese Dual Use Verordening van toepassing wordt ook een lijst militaire goederen die geacht worden aan exportcontrole te zijn onderworpen. Elke herziening van de WA-lijst leidt tot een aanpassing van de EU lijst van militaire goederen. Waar het de Nederlandse exportcontrole op militaire goederen betreft, wordt in de Uitvoeringsregeling strategische goederen direct verwezen naar de EU lijst van militaire goederen.

WA-deelnemer Rusland zorgde in 2008 voor veel aandacht voor de definitie van een "destabilizing accumulation of arms", ofwel: wanneer is een wapenopbouw destabiliserend. Aanleiding voor de Russische focus op deze definitie was de 5-daagse oorlog tussen Georgië en Rusland in augustus 2008 en de veronderstelling van Rusland dat andere Wassenaar-landen hadden moeten inzien dat er te veel wapens aan Georgië werden geleverd vóór de oorlog. Tijdens de Plenaire Vergadering in december is besloten dat de General Working Group en de Plenaire Vergaderingen van het Arrangement hierover verder zouden discussiëren onder een nieuw en terugkerend punt op de agenda.

Gedurende het jaar besteedde het Arrangement veel aandacht aan wijzigingsvoorstellen voor de controlelijsten, het uitwisselen van informatie over exporten van militaire goederen en goederen voor tweëerlei gebruik met mogelijk conventioneel militair eindgebruik, en aan contacten met niet-deelnemende landen en internationale organisaties (outreach). Participerende landen hebben zich in 2008 wederom gebogen over een aantal voorstellen om de interne openheid binnen het Wassenaar Arrangement te vergroten, bijvoorbeeld door de toevoeging van een rapportagecategorie kleinkaliber munitie aan de onderling uit te wisselen data over wapenexporten, en door de introductie van "denial notifications" - het uitwisselen van gegevens over afgewezen vergunningen - zoals nu al binnen de EU in het kader van de Gedragscode gebeurt. Vooralsnog is er geen overeenstemming bereikt over deze voorstellen.

Nederland heeft ook dit jaar actief meegewerkt aan het Arrangement, door deel te nemen aan discussies, presentaties te geven over de douane, over specifieke zendingen van strategische goederen waar Nederland mee te maken heeft gehad, en over militaire handelsstromen. Nederland heeft ook het voorzitterschap van de General Working Group voor 2009 geaccepteerd. Meer informatie over de uitgangspunten, doeleinden en actuele ontwikkelingen van het WA, alsook de teksten van de openbare documenten, is te vinden op de web site www.wassenaar.org.

8. Wapenbeheersing

Op gebied van wapenbeheersing spelen diverse onderwerpen die relevant zijn voor het wapenexportbeleid. Hieronder vallen activiteiten met betrekking tot kleine en lichte wapens,

het mogelijk tot stand te brengen internationale wapenhandelsverdrag en het VN-Wapenregister.

Clustermunitie

In het verslagjaar stond de ondertekening in Oslo van de Conventie inzake clustermunitie door 94 staten, inclusief Nederland, centraal. De verdragstekst is het resultaat van de onderhandelingen, die tijdens een formele diplomatieke conferentie van 18 tot 30 mei 2008 in Dublin hebben plaatsgevonden. 111 staten namen daaraan deel. Hierover is op 20 juni 2008 in detail gerapporteerd in een brief aan de Kamer ¹⁰.

Het Verdrag inzake Clustermunitie is een juridisch bindend instrument. Het bevat een vergaand verbod op gebruik, productie, overdracht en opslag van typen clustermunitie die onacceptabel humanitair leed veroorzaken. Daarnaast biedt het verdrag een raamwerk voor samenwerking en assistentie met bepalingen over onder meer de zorg voor overlevenden, de ruiming van 'besmette' gebieden, de vernietiging van voorraden van verboden clustermunitie. Voorts hebben de deelnemende landen afgesproken nationale stappen te zullen overwegen en humanitaire uitdagingen van clustermunitie te zullen blijven aankaarten in het kader van het internationaal humanitair recht en in andere relevante fora. In het verdrag is tevens een bepaling opgenomen op basis waarvan militaire samenwerking met niet-Partijstaten mogelijk blijft (het zogenaamde interoperabiliteitsartikel). Opname van een dergelijke bepaling was voor Nederland en een groot aantal gelijkgezinde landen een belangrijke voorwaarde om met het eindresultaat te kunnen instemmen.

Het verdrag zal in werking treden zes maanden nadat 30 landen het verdrag geratificeerd zullen hebben. Noorwegen, Ierland, Sierra Leone en de Heilige Stoel hebben het verdrag op 3 december onmiddellijk geratificeerd. Nederland zal het verdrag naar verwachting nog in 2009 goedkeuren. Het verdrag bevat geen overgangperiode en stelt uitdrukkelijk dat geen voorbehouden kunnen worden gemaakt. Hiermee wint het ook aan kracht.

Nederland zal landen die het verdrag nog niet hebben ondertekend aansporen om zich aan te sluiten bij het verdrag. Nederland zal ook de onderhandelingen over clustermunitie in het kader van de 'Convention on Conventional Weapons' (CCW) voortzetten (zie hieronder).

De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties (SGVN) en de president van het Internationale Rode Kruis hebben het verdrag omschreven als een nieuwe standaard in het humanitair oorlogsrecht. De Nederlandse regering sluit zich hierbij aan.

- Complementariteit

Nederland blijft zich inzetten in het kader van de CCW. Via de CCW wordt beoogd het aantal deelnemende landen zo groot mogelijk te maken. Belangrijke aandachtspunten daarbij zijn de synergie en de wederzijdse versterking tussen de parallelle Oslo- en CCW-processen. Nederland heeft een voorstel gedaan om de complementariteit van het toekomstige verdrag met bestaande verdragen zoals het CCW en internationaal humanitair recht te garanderen. Met name het huidige Protocol V bij de CCW, waarin algemene bepalingen over explosieve oorlogsresten zijn opgenomen, is hierbij van belang.

---

¹⁰ Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, 21501-02, nr. 833.

Kleine en lichte wapens (SALW)

Nederland zet zich in om de ongecontroleerde verspreiding van kleine en lichte wapens en daaraan gerelateerde munitie aan banden te leggen. De Nederlandse inzet heeft ten doel om het aantal slachtoffers van gewapend geweld, gewapende conflicten en criminaliteit te verminderen en daarmee bij te dragen aan veiligheid en stabiliteit, als voorwaarde voor duurzame ontwikkeling en het bereiken van de doelstellingen op het gebied van armoedebestrijding.

Binnen de wapenbeheersing is de aanpak van de kleine wapens problematiek een onderwerp van belang. Het wordt genoemd in het regeerakkoord, en ook internationaal is er voor dit onderwerp momentum opgebouwd. De afgelopen jaren hebben voornamelijk in het teken gestaan van enerzijds ontwikkelingen op het multilaterale vlak, en anderzijds steun voor praktische projecten ten aanzien van wapenvernietiging, *stockpile management* en aanverwante technische onderwerpen. Er zijn tal van internationale en regionale afspraken uit deze multilaterale inspanningen voortgekomen, zoals het overkoepelende "VN actieprogramma voor kleine wapens" (2001), en de *Geneva Declaration on Armed Violence and Development* (2006). Nederland heeft ook in 2008 een actieve rol gespeeld om deze afspraken verder uit te werken en te concretiseren.

- VN-Actieprogramma

Op grond van het VN-Actieprogramma zijn staten gehouden om zich op nationaal, regionaal en internationaal niveau actief in te zetten op het gebied van kleine wapens. Hieronder vallen onder meer de ontwikkeling en implementatie van wapenwetgeving, de vernietiging en veilige opslag van (overtollige) wapens en munitie, een verbeterde samenwerking tussen staten -o.a. bij het identificeren en traceren van illegale wapens- en het assisteren en ondersteunen van landen en regio's die over onvoldoende capaciteit beschikken om de maatregelen zoals genoemd in het VN-Actieprogramma te implementeren.

In de praktijk betekent dit onder meer dat Nederland inzet op langdurige steun aan een aantal partnerlanden (in eerste instantie Oeganda en Burundi) waar de capaciteit om deze afspraken te implementeren ontbreekt. Dit vertaalt zich in structurele steun voor de *National Focal Points* (verplicht onder het VN Actieprogramma) en de ontwikkeling van nationale strategieën om de proliferatie van kleine wapens aan banden te leggen. Daarnaast zal in Burundi het thema kleine wapens nadere invulling krijgen binnen het in 2008 afgesloten meerjarige *Memorandum of Understanding* met de Burundese overheid. Dit MoU richt zich op *Security Sector Development*, waarbij hervorming van de politie en defensie sector van het land centraal staat.

- Geneva Declaration on Armed Violence and Development

Door deze Verklaring in 2006 te ondertekenen heeft Nederland blijk gegeven van het besef dat het tegengaan van gewapend geweld en ontwikkeling onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Als lid van de kerngroep van de *Geneva Declaration* is Nederland nauw betrokken bij de verdere ontwikkeling van de beginselen van deze verklaring. Inmiddels hebben 106 landen de verklaring ondertekend. Nederland heeft in 2008 hieraan opnieuw actief bij gedragen, ondermeer door het financieren van de regionale conferentie voor Oost en Zuidoost Europa.

Naast het verkrijgen van voldoende internationaal draagvlak voor de koppeling tussen gewapend geweld en het behalen van ontwikkelingsdoelstellingen –en derhalve ook de Millennium Ontwikkelingsdoelen¹¹– heeft Nederland zich actief ingezet om de *Geneva Declaration* te koppelen aan concrete resultaten in focuslanden. Ook hier is met name Burundi een land dat door Nederland actief onder de aandacht is gebracht. Tevens is in 2008 een directe koppeling tot stand gebracht tussen de *Geneva Declaration* en de VN. Dit is gedaan door eind 2008 een resolutie over gewapend geweld en de relatie met ontwikkeling in de AVVN in te dienen (res. 63/23), waarin de SGVN vraagt aan alle lidstaten hun visie en beleid op dit gebied uiteen te zetten. Deze resolutie werd met brede steun aangenomen en Nederland zet zich momenteel actief in om lidstaten enerzijds aan te moedigen op de resolutie te reageren en ze anderzijds te ondersteunen bij het vormgeven van deze reactie.

Als derde aspect, genereert de *Geneva Declaration* momentum voor het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek naar de relaties, impact en wereldwijde kosten van gewapend geweld. In totaliteit zal het werk dat binnen deze verklaring verricht wordt een belangrijke bijdrage leveren aan de wereldwijde bereidheid om alle vormen van gewapend geweld en de ongebreidelde verspreiding van kleine wapens, als grootste belemmering voor het behalen van ontwikkelingsdoelstellingen, tegen te gaan.

- EU Kleine Wapens

De EU Lidstaten rapporteren jaarlijks over nationale activiteiten ter uitvoering van het Gemeenschappelijk Optreden van 12 juli 2002 van de Raad inzake de bijdrage van de Europese Unie aan de bestrijding van de destabiliserende accumulatie en verspreiding van handvuurwapens en lichte wapens (2002/589/GBVB). De nationale verslagen en de EU- activiteiten worden samengevoegd in het *Joint Annual Report*¹² waaraan Nederland jaarlijks bijdraagt. Een nieuwe ontwikkeling is het recente besluit om in EU verband opnieuw te kijken naar de wijze waarop de regels voor luchtveiligheid gebruikt kunnen worden om de illegale wapenhandel af te remmen. Dit lijkt in potentie een zeer effectief middel te zijn.

Via de EU wordt ook aan de financiering van concrete programma's bijgedragen. Zo loopt momenteel een door de EU gefinancierd traject om tot de vernietiging van overtollige wapen en munitievoorraden in Oekraïne te komen en wordt in EU-verband bekeken of programma's van UNODA (*UN Office for Disarmament Affairs*) kunnen worden gefinancierd. Daarnaast is in 2008 een begin gemaakt met het opnemen van een clause met betrekking tot kleine wapens, in alle contracten met derde landen. In deze clause wordt gewezen op de gedeelde bezorgdheid over de gevaren van de handel in kleine wapens en munitie en de internationale verplichtingen die landen dienen na te komen in deze context.

- Nederlandse Projectsteun

In 2008 heeft Nederland – vanuit het Stabiliteitsfonds – voor ruim drie miljoen euro

---

¹¹ Dit zijn internationale afspraken over acht concrete ontwikkelingsdoelen die in 2015 moeten zijn gehaald.

¹² Rapportages worden gepubliceerd via de Exportcontrole website van de Europese Unie: (directe link http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=1484&lang=nl&mode=g)

aan diverse kleine wapens projecten gefinancierd. Dit betrof onder andere programma's voor het vernietigen van kleine wapens en munitie in Bosnië-Herzegovina, Burundi en Afghanistan, alsook capaciteitsopbouw van toezichhoudende en uitvoerende instanties in de Grote Meren regio en de Hoorn van Afrika. Op dit laatste vlak is het Regional Centre on Small Arms (RECSA) de voornaamste organisatie die door Nederland wordt ondersteund. RECSA is door de twaalf staten die de Nairobi Declaration hebben ondertekend, gemandateerd om de in deze verklaring benoemde activiteiten op het gebied nationale wet- en regelgeving, te coördineren en begeleiden. Met een andere belangrijke non-gouvernementele organisatie, Saferworld, is onlangs een driejarig programma gestart, gericht op capaciteitsopbouw voor overheden en civiele organisaties, op het gebied van bestrijding van kleine en lichte wapens in de Hoorn van Afrika. De hoofddoelstellingen van de programma's van RECSA en Saferworld zijn:

- Assisteren bij de ontwikkeling van wet- en regelgeving t.a.v. bezit, productie en handel in kleine wapens en de implementatie van beleid op dit gebied;
- De capaciteit van overheden op dit gebied versterken;
- De capaciteit van maatschappelijke organisaties op dit gebied versterken;
- Nationale, regionale en internationale acties en beleid afstemmen op gebied van kleine en lichte wapens.

Internationaal Wapenhandelsverdrag

Nadat op 6 december 2006 de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties een resolutie aannam inzake een toekomstig Wapenhandelsverdrag heeft de Secretaris-Generaal op de 62ste sessie van de AVVN een rapport gepresenteerd met de visies van de lidstaten van de VN inzake de reikwijdte, parameters en haalbaarheid van een wapenhandelsverdrag. Vervolgens werd een groep van regeringsdeskundigen met 28 leden ¹³ ingesteld die gedurende 2008 drie keer bijeengekomen is om zich te buigen over de haalbaarheid van een verdrag op basis van de gegeven visies. De groep van regeringsdeskundigen presenteerde een rapport aan de 63^e AVVN in oktober 2008. Het rapport maakte duidelijk dat er grote verschillen van inzicht bestaan over de haalbaarheid van een wapenhandelsverdrag in de groep.

Tijdens de 63^e AVVN is een tweede resolutie inzake het wapenhandelsverdrag met overweldigende meerderheid aangenomen, waarbij wederom de VS als enige tegen stemden. Als gevolg van deze resolutie is een nieuwe werkgroep ingesteld, waaraan alle VN-Lidstaten kunnen deelnemen, om verder te gaan waar het werk van de groep van regeringsdeskundigen is opgehouden. In totaal zes bijeenkomsten van deze werkgroep zijn voorzien in 2009, 2010 en 2011. In deze werkgroep komt de getalsmatige meerderheid van de voorstanders beter tot zijn recht dan in de groep van regeringsdeskundigen, waar de sceptici de overhand hadden. Nederland participeert actief in deze bijeenkomsten op basis van de eerder aan de Secretaris-Generaal kenbaar gemaakte visie.

---

¹³ Algerije, Argentinië, Australië, Brazilië, China, Colombia, Costa Rica, Cuba, Egypte, Finland, Frankrijk, Duitsland, India, Indonesië, Italië, Japan, Kenia, Mexico, Nigeria, Pakistan, Roemenie, Rusland, Zuid-Afrika, Spanje, Zwitserland, Oekraïne, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten.

Openheid in bewapening en het VN-Wapenregister

Het VN-Wapenregister, in 1992 ingesteld mede op initiatief van Nederland, geeft op jaarbasis informatie over het land van uitvoer van militaire goederen, het eventuele land van doorvoer en het land van invoer, alsmede de omvang van de goederenstromen verdeeld over de volgende categorieën: I. gevechtstanks, II. pantsergevechtsvoertuigen, III. zware artilleriesystemen, IV. gevechtsvliegtuigen, V. gevechtshelikopters, VI. oorlogsschepen, VII. raketten en raketwerpers. Sinds 2006 kan bovendien op vrijwillige basis gerapporteerd worden over de in- en uitvoer van kleine en lichte wapens. In 2007 hebben bijna 40 landen, waaronder Nederland, deze informatie toegevoegd aan de nationale rapportages aan het Register. De doelstelling van Nederland blijft de toevoeging van “kleine en lichte wapens” als volwaardig achtste categorie aan het Register.

Sinds de instelling van het Register hebben 175 landen op enig moment aan het Register gerapporteerd, waaronder alle belangrijke wapenproducerende, -importerende en -exporterende landen. Naar schatting omvat het Register inmiddels meer dan 95% van de wereldwijde handel in de hogergenoemde zeven categorieën conventionele wapens. Inmiddels is er sprake van een stabilisatie van jaarlijks rond de 115 notificaties. Het streven blijft om universele, consistente deelname te bereiken. Met het aannemen van AVVN/RES/61/77 in december 2006 is vastgelegd dat het VN-Wapenregister alleen bestemd is voor transacties tussen VN-lidstaten. Hiermee is voor China, dat jarenlang niet rapporteerde vanwege notificaties (van de VS) van leveringen aan Taiwan, de weg weer geëffend om deel te nemen aan het Register. China heeft in juli 2009 de rapportage over 2008 ingediend.

Tweemaal in de drie jaar wordt door Nederland de AVVN-resolutie Transparency in Armaments ingediend, die traditioneel kan rekenen op de steun van een grote meerderheid van de VN-lidstaten. In 2008 stemden 160 staten vóór, waaronder China, Israël, de VS, en de Russische Federatie. Deze resolutie zorgt ervoor dat één keer in de drie jaar een groep regeringsexperts bijeenkomt ter evaluatie en verdere ontwikkeling van het Register en om te zorgen dat de uitkomsten hiervan vervolgens worden geïmplementeerd. In de eerste helft van 2009 is de expertgroep opnieuw bijeen gekomen.

Nederland blijft zich inzetten voor universele deelname aan, en effectiviteit van het VN-Wapenregister. Mede op Nederlands initiatief benadrukt de EU in alle relevante fora het belang van openheid in bewapening en deelname aan het VN-Wapenregister. Zo wordt de SGVN jaarlijks geïnformeerd over het standpunt van de EU inzake openheid in bewapening en worden de gegevens ook in het kader van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) uitgewisseld.

VN-transparantie in wet- en regelgeving

Sinds 2002 dient Nederland de AVVN-resolutie *National legislation on transfer of arms, military equipment and dual-use technology* in en sinds 2005 gebeurt dat om het jaar. Met deze resolutie, die ook in 2007 weer zonder stemming werd aanvaard, worden VN-lidstaten

opgeroepen om informatie betreffende hun nationale wetgeving op het gebied van wapenexport uit te wisselen. In het kader van deze resolutie is tevens een elektronische VN-database in het leven geroepen. Hier kunnen de uitgewisselde wetteksten en overige informatie in worden opgenomen en zijn deze voor een ieder makkelijk toegankelijk. Inmiddels bevat deze database bijdragen van 41 landen, waaronder Nederland.

Bijlage 1: Overzichten van de waarde van de in het jaar 2008 afgegeven vergunningen voor de definitieve uitvoer van militaire goederen per categorie goederen en per land van eindbestemming.

Inleiding

De totale waarde van de afgegeven vergunningen in 2008 bedroeg, afgerond op twee cijfers na de komma, € 1.257,67 miljoen. Een aanmerkelijke stijging ten opzichte van 2007, toen de totale waarde op € 873,71 miljoen uitkwam, maar de waarde over 2008 laat zich weer wel goed vergelijken met de trend over de laatste jaren. In 2005 en 2006 kwam de totale vergunningwaarde ook boven de € 1,1 miljard uit. Dat 2007 achterbleef bleef bij die trend lag niet zozeer aan een terugval in de industriële activiteit, maar aan het ontbreken van zeer grote vergunningen voor de afstoting van overtollig materieel van de Nederlandse strijdkrachten. Zulke vergunningen waren er in 2008 wel. Bovenaan de top 5 van de belangrijkste bestemmingen in het verslagjaar staat Portugal met een waarde van € 319,41 miljoen die vrijwel geheel is toe te schrijven aan de afstoting van overtollige M-fregatten en Leopard II tanks en onderaan die top 5 staat Canada met een waarde van € 93,57 miljoen die ook vrijwel geheel is toe te schrijven aan de afstoting van Leopard II tanks. Daartussen staan Indonesië op de tweede plaats met een waarde van € 316,42 miljoen, vooral vanwege een vergunning voor twee (nieuwbouw) korvetten, Duitsland – altijd in de top 5 – met een waarde van € 157,07 miljoen op de derde plaats, vooral vanwege de levering van delen van pantservoertuigen en houwitser, en ten slotte de bestemmingscategorie “overig NAVO” met een waarde van € 131,93 miljoen op de vierde plaats. In feite had bij die categorie in het verslagjaar ook “Nederland” kunnen staan, omdat zo’n € 127 miljoen daarvan betrekking heeft op vergunningen voor de uitvoer van delen van pantservoertuigen naar Duitsland en Zweden en delen van patrouillevaartuigen naar Roemenië en die pantservoertuigen en patrouillevaartuigen uiteindelijk allemaal bestemd zijn voor de Nederlandse strijdkrachten.

De uitvoer van militaire goederen vormde iets minder dan 0,34% van de totale Nederlandse uitvoer van goederen in 2008 (€ 370,5 miljard). Voor de internationale vergelijking van dit percentage is het van belang te weten dat in Nederland niet alleen de uitvoer van het Nederlandse bedrijfsleven vergunningplichtig is, maar dat, zoals ook uit de bovenstaande toelichting op de cijfers over 2008 blijkt, de overheid zelf ook een vergunning voor de uitvoer van militaire goederen moet aanvragen. Alleen het eigen materieel van Nederlandse legeronderdelen dat voor oefeningen of internationale operaties naar het buitenland gaat, is uitgezonderd van de uitvoervergunningplicht. Afstoting van Nederlands defensiematerieel aan derde landen is – anders dan in sommige andere landen – dus wel opgenomen in de cijfers.

Methodologie

De hierna gemelde waarden zijn gebaseerd op de waarde van de vergunningen voor definitieve uitvoer van militaire goederen, die zijn afgegeven in de periode waarover verslag wordt uitgebracht. De vergunningwaarde geeft de maximum exportwaarde aan, welke op het moment van publicatie evenwel niet hoeft te corresponderen met de daadwerkelijk gerealiseerde exporten. Vergunningen voor tijdelijke uitvoer zijn in de rapportage buiten beschouwing gelaten, daar aan deze vergunningen een verplichting tot wederinvoer is gekoppeld. Hierbij gaat het vooral om zendingen voor demonstratie- of tentoonstellingsdoeleinden. Vergunningen voor proef- of monsterzendingen worden overigens wel opgenomen in de rapportage, omdat vanwege de aard van deze exporten geen verplichting tot wederinvoer wordt opgelegd. Vergunningen voor goederen die na reparatie in Nederland retour worden gezonden, worden evenmin in de rapportage opgenomen. Het moet dan echter wel gaan om eerder vanuit Nederland geleverde goederen, waarvan de waarde bijgevolg in een eerdere rapportage is opgenomen. Opname van deze zogenoemde 'retour-na-reparatie' vergunningen zou immers tot dubbeltelling leiden. Om dezelfde reden komen vergunningen waarvan de looptijd wordt verlengd niet terug in de rapportage. Hetzelfde geldt ten slotte voor vergunningen die worden vervangen in verband met, bijvoorbeeld, een adreswijziging van de ontvanger. Indien een verlengings- of vervangingsvergunning met een hogere waarde dan de oorspronkelijke vergunning wordt afgegeven, wordt die meerwaarde uiteraard wél gerapporteerd.

Bij de indeling van de vergunningwaarde voor individuele transacties in het overzicht van de waarde per categorie militaire goederen moesten in veel gevallen bijgeleverde reservedelen en installatiekosten als onderdeel van de waarde van complete systemen genoteerd worden. De waarde van vergunningen voor een eerste levering van een systeem wordt vaak gebaseerd op de contractwaarde, waarin ook zaken als installatie en levering van een aantal reservedelen kunnen zijn meegenomen. De waarde van vergunningen voor naleverantie van onderdelen is opgenomen in de categorieën A10 of B10. Ten slotte moest er ten behoeve van het overzicht van de waarde van de afgegeven vergunningen per categorie militaire goederen een keuze worden gemaakt met betrekking tot de indeling van subsystemen. Daarbij is geopteerd voor een uitsplitsing op basis van de vraag in hoeverre een subsysteem als onafhankelijk of multifunctioneel systeem te beschouwen is. Dit is met name van belang voor de indeling van vergunningen voor de uitvoer van militaire elektronica. Indien een dergelijk product slechts een maritieme toepassing kent, zijn de betrokken subsystemen en de onderdelen daarvoor ingedeeld in de categorie A10, als onderdelen voor de categorie A6 'oorlogsschepen'. Indien een dergelijk product niet evident aan een van de eerste zeven subcategorieën van de hoofdcategorie A is gekoppeld, zal het zijn ingedeeld in subcategorie B4 of B10.

2008 (1^e helft)

Tabel 1: Waarde van afgegeven vergunningen voor de definitieve uitvoer van militaire goederen in het eerste halfjaar van 2008 per categorie ¹

Hoofdcategorie A "Wapens & Munitie"	2008 (1) waarde in mln euro's
1. Tanks	65,36
2. Pantservoertuigen	-
3. Groot kaliber wapens (>12,7 mm)	-
4. Gevechtsvliegtuigen	0,02
5. Gevechtshelikopters	-
6. Oorlogsschepen	278,56
7. Geleideraketten	-
8. Klein kaliber wapens (<=12,7 mm)	0,36
9. Munitie en explosieven	1,68
10. Onderdelen en componenten voor "wapens en munitie" ²	229,56
Totaal Cat. A	575,54

Hoofdcategorie B "Overige militaire goederen"	2008 (1) waarde in mln euro's
1. Overige militaire voertuigen	1,05
2. Overige militaire vliegtuigen en helikopters	-
3. Overige militaire vaartuigen	0,04
4. Militaire elektronica	20,91
5. ABC-stoffen voor militair gebruik	-
6. Militair oefenmaterieel	0,15
7. Producten voor bepantsering en bescherming	0,09
8. Militaire hulp- en productieapparatuur	-
9. Militaire technologie en programmatuur	5,42
10. Onderdelen en componenten voor "overige militaire goederen" ³	18,13
Totaal Cat. B	45,79
Totaal Cat. A + B	621,33

Tabel 2: Waarde van afgegeven vergunningen voor de definitieve uitvoer van militaire goederen in het eerste halfjaar van 2008 per land van bestemming

2008 (1^e helft) <i>waarde in mln euro's</i>					
Land van bestemming	Cat. A	Specificatie	Cat. B	Specificatie	TOTAAL
Argentinië	0,26	A10	0,03	B10	0,29
Australië	0,01	A10	0,10	B9	0,11
Brazilië	0	-	0,49	B9	0,49
Brunei D	12,20	A10	0	-	12,20
Bulgarije	0,01	A10	0	-	0,01
Canada	65,36	A1, A8	1,13	B9	66,49
Chili	0,02	A10	0	-	0,02
Denemarken	0,52	A8, A10	0,70	B4, B10	1,22
Duitsland	34,31	A8, A9, A10	4,38	B3, B4, B6, B10	38,69
Egypte	0	-	2,60	B9, B10	2,60
Estland	0	-	0,40	B1	0,40
Frankrijk	2,62	A4, A8, A9, A10	2,67	B4, B9, B10	5,29
Griekenland	5,03	A4, A10	0,01	B10	5,04
Ierland	0,07	A10	0	-	0,07
India	0,16	A10	0,05	B10	0,21
Indonesië	315,43	A6, A10	0	-	315,43
Israël	0	-	0,11	B10	0,11
Italië	1,08	A8,A10	0	-	1,08
Japan	0	-	4,31	B10	4,31

Jemen	0	-	0,54	B10	0,54
Jordanië	0	-	2,72	B4	2,72
Libanon	0	-	0,65	B1	0,65
Macedonië	0	-	0,80	B10	0,80
Maleisië	0,45	A10	0,29	B4	0,74
Noorwegen	0,77	A8, A10	0,61	B10	1,38
Pakistan	3,94	A10	0	-	3,94
Portugal	0,21	A8,A10	0	-	0,21
Qatar	0,01	A10	0	-	0,01
Saoedi Arabië	0,15	A10	0,96	B4	1,11
Singapore	0,01	A9	0,05	B9, B10	0,06
Slowakije	0,01	A8, A10	0	-	0,01
Spanje	1,46	A6, A9, A10	0,55	B10	2,01
Taiwan	7,57	A10	0	-	7,57
Thailand	0,35	A10	0,32	B10	0,67
Tsjechië	0,04	A10	0	-	0,04
Turkije	17,28	A8,A10	1,48	B9, B10	18,76
USA	35,57	A8, A9, A10	1,96	B4, B7, B9, B10	37,53
Ver. Koninkrijk	1,05	A8, A10	16,60	B4, B6, B9, B10	17,65
Zuid Korea	0	-	0,26	B9, B10	0,26
Zweden	1,33	A8, A9,A10	0,88	B4, B10	2,21
Zwitserland	0,25	A3, A8, A9, A10	0,13	B10	0,38
Overig NAVO ⁴	68,00	A10	0,01	B10	68,01

Landen met waarden onder de 10.000 euro: ⁵					
Malta, Nederlandse Antillen, Tsjechië	0,01	A8, A9, A10	-	-	0,01
Totaal	575,54		45,79		621,33

Voetnoten behorende bij tabel 1 en tabel 2 van het eerste halfjaar van 2008

¹ De afronding naar twee cijfers achter de komma betekent voor zowel tabel 1 als tabel 2 dat subcategorieën waarvan de waarde onder de 10.000 euro blijft niet apart vermeld worden.

² De subcategorie A10 (onderdelen en componenten voor "wapens en munitie"), betreft zoals meestal vooral leveranties van onderdelen van gevechtsvliegtuigen en gevechtshelikopters aan de fabrikanten van zulke systemen in de Verenigde Staten en leveranties van onderdelen van tanks en andere militaire gevechtsvoertuigen aan de Duitse fabrikant van zulke systemen. Ditmaal omvat deze subcategorie echter ook twee grote andersoortige vergunningen. Een vergunning met een waarde van € 60 miljoen voor delen van patrouillevaartuigen of "Oceangoing Patrol Vessels" (OPV's) die voor een belangrijk deel in Roemenië voor de Koninklijke Marine gebouwd gaan worden en een vergunning met een waarde van iets meer dan € 37 miljoen voor aanvullende radar- en C3-apparatuur voor eerder aan Indonesië geleverde korvetten. Laatstgenoemde apparatuur is als componenten van oorlogsschepen in categorie A10 geboekt.

³ De subcategorie B10 onderdelen en componenten voor "overige militaire goederen" bestaat ook in deze verslagperiode uit een veelheid van kleinere leveranties van delen van militaire elektronica en delen van militaire vlieg- en voertuigen.

⁴ De post "overig NAVO" heeft doorgaans betrekking op vergunningen voor de uitvoer van onderdelen vallende onder de subcategorie A10, waarbij meerdere NAVO-landen (excl. Turkije, Roemenië en Bulgarije) als eindbestemming zijn toegestaan. In de praktijk wordt dit type vergunning gebruikt bij de toeleverantie van onderdelen aan producenten die uit voorraad willen kunnen leveren aan de op de vergunning als eindgebruikers vermelde NAVO-afnemers. Ditmaal bestaat deze post echter vooral uit de al in noot 2 vermelde delen van OPV's, die na verwerking in Roemenië de eindbestemming Nederland zullen krijgen. Omdat Nederland niet als "exportbestemming" in het overzicht staat, is deze vergunning bij overig NAVO geboekt.

⁵ In Nederland is ook de uitvoer van pistolen of geweren voor sport- of jachtdoeleinden vergunningplichtig. Indien zulke vuurwapens voor langere tijd in het buitenland zullen verblijven, ook als deze meereizen met de eigenaar, zal een vergunning voor definitieve uitvoer aangevraagd moeten worden. Een deel van de uitvoer naar de in de opsomming vermelde bestemmingslanden, waarvoor de totale vergunningwaarde de 10.000 euro niet overschreed, heeft betrekking op dergelijke uitvoertransacties.

2008 (2^e helft)

Tabel 1: Waarde van afgegeven vergunningen voor de definitieve uitvoer van militaire goederen in het tweede halfjaar van 2008 per categorie ¹

Hoofdcategorie A "Wapens & Munitie"	2008 (2) waarde in mln euro's
1. Tanks	103,98
2. Pantservoertuigen	5,80
3. Groot kaliber wapens (>12,7 mm)	-
4. Gevechtsvliegtuigen	-
5. Gevechtshelikopters	-
6. Oorlogsschepen	240,00
7. Geleideraketten	-
8. Klein kaliber wapens (<=12,7 mm)	0,14
9. Munitie en explosieven	1,20
10. Onderdelen en componenten voor "wapens en munitie" ²	150,06
Totaal Cat. A	501,18

Hoofdcategorie B "Overige militaire goederen"	2008 (2) waarde in mln euro's
1. Overige militaire voertuigen	3,02
2. Overige militaire vliegtuigen en helikopters	-
3. Overige militaire vaartuigen	0,03
4. Militaire elektronica	5,15
5. ABC-stoffen voor militair gebruik	-
6. Militair oefenmaterieel	0,79
7. Producten voor bepantsering en bescherming	0,01
8. Militaire hulp- en productieapparatuur	0,10
9. Militaire technologie en programmatuur	100,23
10. Onderdelen en componenten voor "overige militaire goederen" ³	25,83
Totaal Cat. B	135,16
Totaal Cat. A + B	636,34

Tabel 2: Waarde van afgegeven vergunningen voor de definitieve uitvoer van militaire goederen in het tweede halfjaar van 2008 per land van bestemming

2008 (2^e helft) <i>waarde in mln euro's</i>					
Land van bestemming	Cat. A	Specificatie	Cat. B	Specificatie	TOTAAL
Argentinië	0,18	A10	0,04	B10	0,22
Australië	0,02	A8, A10	0,05	B10	0,07
Bahrein	-	-	0,03	B10	0,03
Bulgarije	0,02	A10	-	-	0,02
Canada	27,08	A1, A8, A10	-	-	27,08
Chili	2,02	A10	-	-	2,02
Denemarken	13,81	A10	-	-	13,81
Duitsland	15,67	A2, A8, A9, A10	102,71	B3, B4, B8, B9, B10	118,38
Egypte	0,07	A10	0,72	B10	0,79
Estland	-	-	2,05	B1	2,05
Finland	-	-	0,65	B10	0,65
Frankrijk	2,52	A8, A10	3,03	B4, B9, B10	5,55
Griekenland	0,47	A10	0,65	B10	1,12
India	0,96	A10	0,30	B10	1,26
Indonesië	0,99	A10	-	-	0,99
Israël	0,20	A10	-	-	0,20
Italië	0,63	A8,A10	1,31	B4, B10	1,94
Japan	6,74	A10	-	-	6,74
Jordanië	0,04	A10	-	-	0,04

Letland	0,08	A10	0,08	B10	0,16
Macedonië	-	-	0,91	B4	0,91
Maleisië	1,52	A10	1,71	B4, B9	3,23
Malta	0,02	A8	-	-	0,02
Noorwegen	0,65	A8, A9, A10	0,10	B10	0,75
Oman	0,03	A10	3,47	B10	3,50
Pakistan	-	-	0,27	B10	0,27
Portugal	319,20	A1, A6, A9,A10	-	-	319,20
Qatar	0,53	A10	-	-	0,53
Roemenië	0,01	A8, A10	-	-	0,01
Rwanda	-	-	0,16	B1	0,16
Saoedi Arabië	0,02	A10	0,79	B6	0,81
Singapore	0,04	A10	1,03	B10	1,07
Spanje	0,38	A8, A10	0,03	B10	0,41
Taiwan	1,09	A10	-	-	1,09
Turkije	2,14	A8, A10	0,01	B10	2,15
Uruguay	0,05	A10	0,82	B1	0,87
USA	8,50	A8, A9, A10	10,31	B4, B10	18,81
VAE	0,01	A10	0,27	B10	0,28
Ver. Koninkrijk	14,59	A8, A10	0,88	B6, B10	15,47
Zuid Afrika	-	-	0,24	B10	0,24
Zuid Korea	0,14	A10	0,59	B10	0,73
Zweden	17,43	A1, A8, A9,A10	0,87	B4, B10	18,30

Zwitserland	0,37	A8, A9, A10	0,09	B8, B9, B10	0,46
Overig NAVO ⁴	62,94	A10	0,98	B4, B10	63,92
Landen met waarden onder de 10.000 euro: ⁵					
Aruba, Bangladesh, Litouwen, Ned. Antillen, Oostenrijk, Polen, Tanzania	0,02	A8, A10	0,01	B7	0,03
Totaal	501,18		135,16		636,34

Voetnoten behorende bij tabel 1 en tabel 2 van het tweede halfjaar van 2008

¹ De afronding naar twee cijfers achter de komma betekent voor zowel tabel 1 als tabel 2 dat subcategorieën waarvan de waarde onder de 10.000 euro blijft niet apart vermeld worden.

² De subcategorie A10 (onderdelen en componenten voor "wapens en munitie"), betreft zoals meestal vooral leveranties van onderdelen van gevechtsvliegtuigen en gevechtshelikopters aan de fabrikanten van zulke systemen in de Verenigde Staten en leveranties van onderdelen van tanks en andere militaire gevechtsvoertuigen aan de Duitse fabrikant van zulke systemen. Een relevante uitzondering daarop in deze periode was een vergunning voor de levering van twee grote long range rondzoekradarsystemen aan de Britse marine. Deze radarsystemen werden onder A10 geboekt als onderdelen voor de subcategorie A6, oorlogsschepen.

³ De subcategorie B10 onderdelen en componenten voor "overige militaire goederen" bestaat ook in deze verslagperiode uit een veelheid van kleinere leveranties van delen van militaire elektronica en delen van militaire vlieg- en voertuigen, zoals de NH90 helikopter en het Boxer pantservoertuig. Een vergunning op Duitsland voor een grote leverantie van software en technologie voor dat type pantservoertuig vormt de bulk van de onder subcategorie B9 vermelde waarde.

⁴ De post "overig NAVO" heeft doorgaans betrekking op vergunningen voor de uitvoer van onderdelen vallende onder de subcategorie A10, waarbij meerdere NAVO-landen (excl. Turkije, Roemenië en Bulgarije) als eindbestemming zijn toegestaan. In de praktijk wordt dit type vergunning gebruikt bij de toeleverantie van onderdelen aan producenten die uit voorraad willen kunnen leveren aan de op de vergunning als eindgebruikers vermelde NAVO-afnemers. Zoals bij de cijfers over eerdere perioden al werd toegelicht, wordt deze post ook gebruikt voor uitvoervergunningen voor goederen die na bewerking in het buitenland de eindbestemming Nederland zullen krijgen.

⁵ In Nederland is ook de uitvoer van pistolen of geweren voor sport- of jachtdoeleinden vergunningplichtig. Indien zulke vuurwapens voor langere tijd in het buitenland zullen verblijven, ook als deze meereizen met de eigenaar, zal een vergunning voor definitieve uitvoer aangevraagd moeten worden. Een deel van de uitvoer naar de in de opsomming vermelde bestemmingslanden, waarvoor de totale vergunningwaarde de 10.000 euro niet overschreed, heeft betrekking op dergelijke uitvoertransacties.

2008 (totaal)

Tabel 1: Waarde van afgegeven vergunningen voor de definitieve uitvoer van militaire goederen in 2008 per categorie ¹

Hoofdcategorie A "Wapens & Munitie"	2008 waarde in mln euro's
1. Tanks	169,34
2. Pantservoertuigen	5,80
3. Groot kaliber wapens (>12,7 mm)	-
4. Gevechtsvliegtuigen	0,02
5. Gevechtshelikopters	-
6. Oorlogsschepen	518,56
7. Geleideraketten	-
8. Klein kaliber wapens (<=12,7 mm)	0,50
9. Munitie en explosieven	2,88
10. Onderdelen en componenten voor "wapens en munitie" ²	379,62
Totaal Cat. A	1.076,72

Hoofdcategorie B "Overige militaire goederen"	2008 waarde in mln euro's
1. Overige militaire voertuigen	4,07
2. Overige militaire vliegtuigen en helikopters	-
3. Overige militaire vaartuigen	0,07
4. Militaire elektronica	26,06
5. ABC-stoffen voor militair gebruik	-
6. Militair oefenmaterieel	0,94
7. Producten voor bepantsering en bescherming	0,10
8. Militaire hulp- en productieapparatuur	0,10
9. Militaire technologie en programmatuur	105,65
10. Onderdelen en componenten voor "overige militaire goederen" ²	43,96
Totaal Cat. B	180,95
Totaal Cat. A + B	1.257,67

Tabel 2: Waarde van afgegeven vergunningen voor de definitieve uitvoer van militaire goederen in 2008
per land van bestemming

2008 (totaal) waarde in mln euro's					
Land van bestemming	Cat. A	Specificatie	Cat. B	Specificatie	TOTAAL
Argentinië	0,44	A10	0,07	B10	0,51
Australië	0,03	A8, A10	0,15	B9, B10	0,18
Bahrein	0	-	0,03	B10	0,03
Brazilië	0	-	0,49	B9	0,49
Brunei D	12,20	A10	0	-	12,20
Bulgarije	0,03	A10	0	-	0,03
Canada	92,44	A1, A8, A10	1,13	B9	93,57
Chili	2,04	A10	0	-	2,04
Denemarken	14,33	A8, A10	0,70	B4, B10	15,03
Duitsland	49,98	A2, A8, A9, A10	107,09	B3, B4, B6, B8, B9, B10	157,07
Egypte	0,07	A10	3,32	B9, B10	3,39
Estland	0	-	2,45	B1	2,45
Finland	0	-	0,65	B10	0,65
Frankrijk	5,14	A4, A8, A9, A10	5,70	B4, B9, B10	10,84
Griekenland	5,50	A4, A10	0,66	B10	6,16
Ierland	0,07	A10	0	-	0,07
India	1,12	A10	0,35	B10	1,47
Indonesië	316,42	A6, A10	0	-	316,42
Israël	0,20	A10	0,11	B10	0,31

Italië	1,71	A8,A10	1,31	B4, B10	3,02
Japan	6,74	A10	4,31	B10	11,05
Jemen	0	-	0,54	B10	0,54
Jordanië	0,04	A10	2,72	B4	2,76
Letland	0,08	A10	0,08	B10	0,16
Libanon	0	-	0,65	B1	0,65
Macedonië	0	-	1,71	B4, B10	1,71
Maleisië	1,97	A10	2,00	B4, B9	3,97
Malta	0,02	A8	0	-	0,02
Noorwegen	1,42	A8, A9, A10	0,71	B10	2,13
Oman	0,03	A10	3,47	B10	3,50
Pakistan	3,94	A10	0,27	B10	4,21
Portugal	319,41	A1, A6, A8, A9, A10	0	-	319,41
Qatar	0,54	A10	0	-	0,54
Roemenië	0,01	A8, A10	0	-	0,01
Rwanda	0	-	0,16	B1	0,16
Saoedi Arabië	0,17	A10	1,75	B4, B6	1,92
Singapore	0,05	A9, A10	1,08	B9, B10	1,13
Slowakije	0,01	A8, A10	0	-	0,01
Spanje	1,84	A6, A9, A8, A10	0,58	B10	2,42
Taiwan	8,66	A10	0	-	8,66
Thailand	0,35	A10	0,32	B10	0,67
Tsjechië	0,04	A10	0	-	0,04

Turkije	19,42	A8,A10	1,49	B9, B10	20,91
Uruguay	0,05	A10	0,82	B1	0,87
USA	44,07	A8, A9, A10	12,27	B4, B7, B9, B10	56,34
VAE	0,01	A10	0,27	B10	0,28
Ver. Koninkrijk	15,64	A8, A10	17,48	B4, B6, B9, B10	33,12
Zuid Afrika	0	-	0,24	B10	0,24
Zuid Korea	0,14	A10	0,85	B9, B10	0,99
Zweden	18,76	A1, A8, A9,A10	1,75	B4, B10	20,51
Zwitserland	0,62	A3, A8, A9, A10	0,22	B10	0,84
Overig NAVO ³	130,94	A10	0,99	B4, B10	131,93
	1.076,69		180,94		1.257,63
Landen met waarden onder de 10.000 euro: ⁴					
Aruba, Bangladesh, Litouwen, Ned. Antillen, Oostenrijk, Polen, Tanzania	0,03	A8, A9, A10	0,01	-	0,04
Totaal	1.076,72		180,95		1.257,67

Voetnoten behorende bij tabel 1 en tabel 2 van 2008 (totaal)

¹ De afronding naar twee cijfers achter de komma betekent voor zowel tabel 1 als tabel 2 dat subcategorieën waarvan de waarde onder de 10.000 euro blijft niet apart vermeld worden.

² Voor een toelichting over de belangrijkste leveranties die in het verslagjaar onder de categorieën A10 en B10 vielen, zij verwezen naar de verklarende voetnoten bij de tabellen over de 1e helft 2008 en de 2e helft 2008.

³ De post "overig NAVO" heeft doorgaans betrekking op vergunningen voor de uitvoer van onderdelen vallende onder de subcategorie A10, waarbij meerdere NAVO-landen (excl. Turkije, Roemenië en Bulgarije) als eindbestemming zijn toegestaan. In de praktijk wordt dit type vergunning gebruikt bij de toeleverantie van onderdelen aan producenten die uit voorraad willen kunnen leveren aan de op de vergunning als eindgebruikers vermelde NAVO-afnemers. Zoals bij

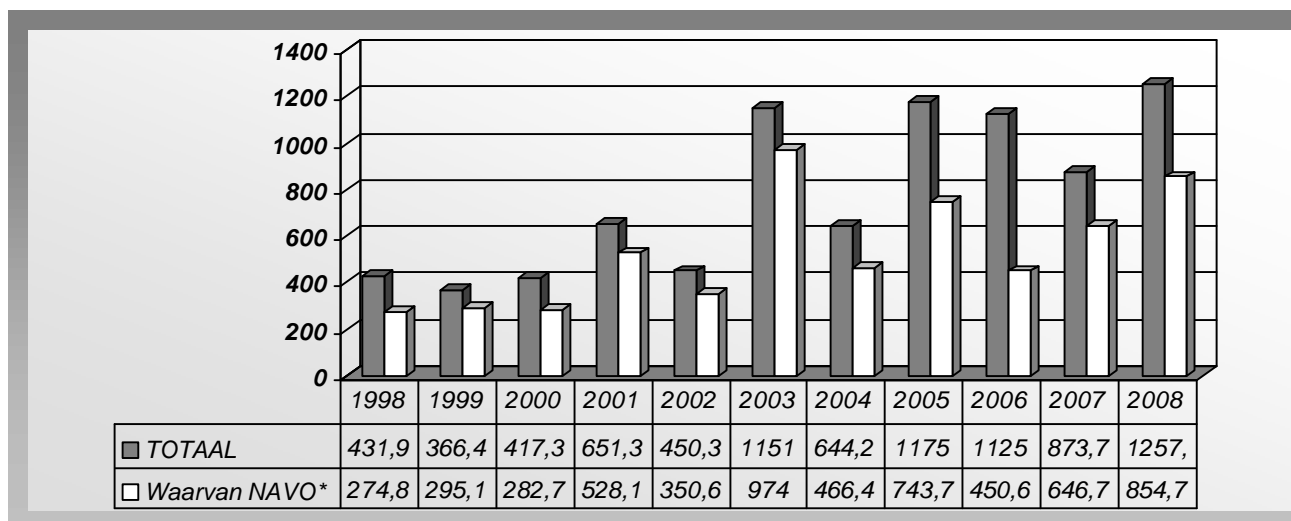
de cijfers over eerdere perioden al werd toegelicht, wordt deze post ook gebruikt voor uitvoervergunningen voor goederen die na bewerking in het buitenland de eindbestemming Nederland zullen krijgen.

⁴ In Nederland is ook de uitvoer van pistolen of geweren voor sport- of jachtdoeleinden vergunningplichtig. Indien zulke vuurwapens voor langere tijd in het buitenland zullen verblijven, ook als deze meereizen met de eigenaar, zal een vergunning voor definitieve uitvoer aangevraagd moeten worden. Een deel van de uitvoer naar de in de opsomming vermelde bestemmingslanden, waarvoor de totale vergunningwaarde de 10.000 euro niet overschreed, heeft betrekking op dergelijke uitvoertransacties.

Bijlage 2: Ontwikkeling Nederlandse wapenexport 1998 - 2008

(waarde afgegeven vergunningen in miljoenen euro's)

* in 2008 waren de volgende 26 landen lid van de NAVO:

België, Bulgarije, Canada, Denemarken, Duitsland, Estland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Italië, Letland, Litouwen, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Polen, Portugal, Roemenië, Slovenië, Slowakije, Spanje, Tsjechië, Turkije, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten van Amerika en IJsland.

**Bijlage 3: Waarde van afgegeven vergunningen
voor de doorvoer van militaire goederen
in 2008 ¹
per land van bestemming**

2008 <i>waarde in mln euro's</i>					
Land van bestemming	Cat. A	Specificatie	Cat.B	Specificatie	Totaal
Brazilië	0,14	A9	-	-	0,14
Ecuador	-	-	0,15	B7	0,15
India	0,06	A10	-	-	0,06
Israël	-	-	0,01	B2	0,01
Nigeria	-	-	0,03	B7	0,03
Peru	-	-	0,17	B10	0,17
Rwanda	-	-	0,13	B10	0,13
VAE	0,03	A10	-	-	0,03
Zuid Afrika	0,11	A10	-	-	0,11
Landen met waarden onder de 10.000 euro					
Tanzania, Trinidad en Tobago		A8, A10		-	
TOTAAL	0,34		0,49		0,83

¹ In het verslagjaar vond een wijziging van de doorvoercontrole plaats. Tot 1 augustus 2008 hadden de afgegeven vergunningen veelal te maken met de distributie via Nederland van een Amerikaans merk vizierkijkers vanuit productielocaties in verschillende landen, omdat met name deze distributie als vergunningplichtige langzame doorvoer werd aangemerkt. Na 1 augustus werd geen onderscheid meer gemaakt tussen snelle en langzame doorvoer en is alle doorvoer van militaire goederen, voor zover er geen bondgenoten (EU/NAVO+) bij betrokken zijn, vergunningplichtig. Voor doorvoer waar wel een bondgenoot bij betrokken is, geldt net als voor 1 augustus een meldplicht. Informatie over die meldingen wordt verstrekt op de website www.exportcontrole.ez.nl. Meer informatie over de afgegeven doorvoervergunningen waarvan hier in bijlage 3 de waarde is vermeld, is ook op die website te vinden, zij het niet bij de doorvoermeldingen, maar bij de maandrapportages militaire goederen.

**Bijlage 4: Afgewezen vergunningaanvragen en sondages 2008,
genotificeerd in het kader van de EU gedragscode**

Datum afwijzing	Nummer	Land van bestemming	Korte omschrijving	Ontvanger	Eind gebruiker	Reden voor weigering
25-11-2008	NL 11/2008	Iran	2 geweren	Particulier	idem	Criterium 1
06-11-2008	NL 10/2008	India	Nachtzichtkijker	Rolta Thales Ltd	Defensie	Criteria 2, en 3
20-10-2008	NL 09/2008	Israël	Camouflage verf	Silver Arrow LP, Nes-Ziona	idem	Criteria 2, 3, en 6
05-09-2008	NL 08/2008	Zimbabwe	Revolvers en geweren	Particulier	idem	Criterium 1
21-08-2008	NL 07/2008	Pakistan	Beeldversterkerbuizen (2e generatie)	Consolidated Logistics Corp, Karachi	Pakistan Rangers	Criteria 2, 4, en 6
14-07-2008	NL 06/2008	Israël	Beeldversterkerbuizen (2e generatie) ¹	Meprolight (1990) Ltd	idem	Criteria 2, 3, 4, 6 en 7
04-03-2008	NL 05/2008	Israël	Delen van pantservoertuigen	L.D. Nordan Industries Vehicles	Defensie, Israel	Criteria 2 en 4
11-02-2008	NL 04/2008	Servië	Nachtzichtkijker	Defensie	Defensie, Servië	Criteria 3 en 5
08-02-2008	NL 03/2008	Israël	Delen van T-55 tanks	L.D. Nordan Industries Vehicles	Defensie, Israel	Criteria 2 en 4
18-08-2008	NL 02/2008	Pakistan	Laser range finders	Technique Cooperation Ltd	Defensie, Pakistan	Criteria 2, 4, 5, 6 en 7
11-04-2008	NL 01/2008	Algerije ²	Nachtzichtvizier	Defensie	Defensie, Algerije	Criterium 2

Voetnoten bij bijlage 4:

¹ Indien goederen voor tweërlei gebruik bedoeld zijn voor leger, politie of veiligheidsdiensten van het beoogde land van eindbestemming, dan geldt voor afgewezen aanvragen en sondages dat Nederland deze ook in EU-verband notificeert.

² De afgewezen vergunningaanvraag op Algerije die onder NL 01/2008 werd genotificeerd, is in 2009 herzien, waarna de notificatie is ingetrokken.

**Bijlage 5: Overzicht van door de regering aan buitenlandse partijen
verkochte overtollig defensiematerieel in 2008 ¹**

Type materieel	Aan/via ²	Land van Eindbestemming	Eindgebruiker
Radar onderdelen	n.v.t.	Nederland	Luchtverkeersleiding NLD
Wielvoertuigen en toebehoren	n.v.t.	Estland	Ministerie van Defensie
Diverse wielvoertuigen en medische goederen	n.v.t.	Estland	Ministerie van Defensie
Wielvoertuigen	Ministerie van Buitenlandse Zaken NL	Libanon	Ministerie van Defensie
Leopard 2A6 tanks	n.v.t.	Portugal	Ministerie van Defensie
Munitie bestemd voor M-fregat	n.v.t.	Portugal	Ministerie van Defensie
Onderdelen F-100 PW 220 motor van F-16 vliegtuig	n.v.t.	Portugal	Ministerie van Defensie
Rijschoolcabines Leopard 2A4 tank	Krauss Maffei Wegmann Duitsland	Onbekend ²	Onbekend ²
Onderdelen Leopard 2A4 tank	Rheinmetall Landsysteme Duitsland	Onbekend ²	Onbekend ²
Reservedelen wielvoertuigen	n.v.t.	Macedonië	Ministerie van Defensie
Wielvoertuigen, aanhangwagens, medische goederen, etc.	n.v.t.	Rwanda	Ministerie van Defensie
Wielvoertuigen, aanhangwagens en veldkeukens	n.v.t.	Uruguay	Ministerie van Defensie
HAWK PIP II onderdelen	n.v.t.	Israël	Ministerie van Defensie
Wielvoertuigen met trailers 600 kN	n.v.t.	Chili	Ministerie van Defensie
Totale waarde van de contracten			Ca € 90 miljoen

Voetnoten bij bijlage 5:

¹ Het vermelde bedrag is gebaseerd op de waarde van de in 2008 gesloten contracten. Daadwerkelijke levering van de goederen heeft niet in alle gevallen in 2008 plaatsgevonden.

² De verkoop van overtollig defensiematerieel vindt soms plaats aan de oorspronkelijke producent. Soms is verkoop van overtollig defensiematerieel ook mogelijk via een particulier bedrijf ten behoeve van een bij de verkoop reeds bekende en geaccordeerde eindgebruiker, dan wel aan een particulier bedrijf voor eigen gebruik. Een andere mogelijkheid is nog verkoop aan een particulier bedrijf in een ander EU/NAVO+ land, waarbij de exacte eindbestemming en eindgebruiker van het materieel nog niet bekend zijn. In dat geval wordt via een Internationaal Importcertificaat vastgelegd dat eventuele (weder-)export onder de controle van het betreffende EU/NAVO+ land zal staan.

Bijlage 6: Overzicht van in 2008 beantwoorde schriftelijke vragen en toegezonden brieven aan de Tweede Kamer, betreffende het wapenexportbeleid

01-12-2008, Kamerstuk 2008-2009, 22054, nr. 143, Tweede Kamer

Lijst van 20 vragen met antwoorden n.a.v rapport wapenexportbeleid 2007

13-05-2008, Kamerstuk 2007-2008, 22054, nr. 139, Tweede Kamer

Lijst van 22 vragen met antwoorden n.a.v. brief van de staatssecretaris van EZ (22054 nr.138)

06-03-2008, Kamervragen met antwoord 2007-2008, nr. 1577,

Vragen van de leden Irrgang en Van Velzen (beiden SP) aan de staatssecretaris van Economische Zaken en de ministers voor Ontwikkelingssamenwerking en van Buitenlandse Zaken over wapenleveranties aan Tsjaad (Ingezonden 18 februari 2008)